

Hentchak :

ORGANE DU PARTI

RÉV. ARMÉNIEN

HENTCHAKISTE.

ՀԵՆՉԱԿ

ADRESSE

M. BELLART,

85, Peckham Rye,

LONDON, S.E.,

Angleterre.

ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ՕՐԳԱՆ ՀՆՉԱԿԵԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

ՊԵՏՏՈՆԱԿԱՆ ՅԵՑՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Սորանով յայտարարում ենք թէ Հնչակեան Միութիւնից առաջ, նախկին երկու հաւաքներէ Սեդր. Վարչութեան կողմից արւած որ և է վկայա կան ձուլումից յետոյ կորցնելով իրա գորութիւնը ամէն պարագայում անվաւեր ու անգործածելի է: Ներկայ Սեդր. Վարչութիւնս հրաւիրում է այդ ժամանակայ վկայականները ուղարկել իրեն:

ՆՈՐ ԶՐԶԱՆ

Այս ժամանակ, երբ տակաւին ամբողջ հայութիւնը ընկղմած խոր մրափում՝ անզգայ, անտարբեր իր ծանր վիճակին, իր դառն, անտանելի կացութեան, ճնշւած բռնութեան ծանր լուծի տակ՝ սարկին վայել ծայրայեղ համբերութեամբ՝ կրում, տանում էր անբարեկամ իր հարստահարութիւնը, զրկանքները, նախադիւնքը և այն ամենը, ինչ որ հպարտ տիրապետող կարող էր հնարել լայնաներին ճնշելու համար, լայնաներ, որոնց կեանքը, ստացւածքը, աշխատանքը պատկանում էր իրան—իշխողին, որոնք ամենաթեթեւ զանցառութեան համար՝ ենթարկւում էին խիստ պատժի, արանջալուն՝ տանջանքի, իսկ վայրէջողքովին, նա, իբրև քաղաքական յանցաւոր, այլ ևս ապրելու իրաւունքից զրկւած՝ դատապարտւում կախաղանի անարգ մահւան, աքսորի և կամ ցմահ բանտարկութեան:

Այս պայմանների տակ, նա, հայ լայնան, անողոր անբարեկամ լէժիմին հնազանդելով՝ ընտելացաւ իր վերայ գործադրող բռնութիւններին, ընտանեցաւ յոռի, անարդար, ամարդի, կոշտ ու վայրենի կարգերին և, հետզհետէ, աննկատելիօրէն կորցրեց իր զգայնութիւնը, իր ինքնասիրութիւնը իր ար-

ժանապատութիւնը. նա, հայ լայնան, ծայրայեղ ու երկարատև բռնութեան տակ, կորցրեց իր ազատասիրութեան բնազդը, կորցրեց իր կորովը, բարոյապէս այլասեռեց, այլանդակեց և այլ ևս առանց բողբի, առանց ձայն ձայտուն հանելու՝ հաշտեց իր կացութեան, իր վիճակի հետ. մի ստոր, մի չարագուշակ, ինքն իրան դէմ՝ դաւաճանող հաշտութիւն, որը, անդառնալի կերպով պիտի դուրէր իրան դէպի կորուստ, պիտի խէր իրանից իր գոյութեան տարրական իրաւունքը և զրկէր փոքր ասիայի կիսափայրենի ժողովուրդների մէջ քաղաքակրթութիւն տարածելու այն մեծ դերից, որ պահւած է իրան ապագայում, եթէ չըսթափէր իր դարաւոր թմրութիւնից, եթէ չըմբոստանար բռնութեան դէմ, եթէ իր ազգային գոյութեան դատը անձամբ, անկախօրէն վարելու յանդիմութիւնը չունենար այն վայրում, այն երկրում, որի ժառանգը լինելու և աէքը դառնալու պատմական իրաւունքը ամենից առաջ իրան է պատկանում:

Այսօր ձիշտ նախկինի հակառակ պատկեր է ներկայացնում իրերի դրութիւնը հայկական կեանքում. մի կողմ՝ թողնեց բոլոր ներքին և արտաքին ազդակները՝ կրթական, բարոյական, անտեսական, արդիւնաբերական և այլն, որոնք աստիճանաբար նպաստեցին հայ ժողովուրդի դարդացման և, ազդելով իր մտածողութեան եղանակի վերայ, չափաւորապէս յեղաշրջեցին նորա հասկացողութիւնները դէպի անբող կարգերը և, հէնց այս գիտակցութեամբ էլ, խօսքի շրջանից անցնելով դուրսի շրջանին, նա զինւած յեղափոխութիւնը ընտրելէ վերջին և միակ յուսատու միջոց՝ իր նպատակին հասնելու համար:

Այժմ բոլորովին հակառակ իր հին ստրկամոլ հասկացողութիւններին, նա միանգամ ընդ միշտ որոշելէ դադարեցնել իր վաղեմի յոգնեցուցիչ ազդեցութիւնները, սրոնցով դիմում էր բարեկրթութիւնների կառավարութիւնների և Հայրախնում Սուլթանների շնորհք հայցելու համար. նա վճռելէ

փոխան աղերսելու՝ կուեւ, փոխաճ մուրալու՝ պահանջել, պահանջել թէկուզ մահու գնով. նա միանգամ ընդ միշտ որոշել է սեպհական ծանրերով հասնել իր նպատակին, համոզւած լինելով որ դա պահանջում է իրանից մեծամեծ զոհողութիւններ, — որ իր եղբայրների դիակները կոխտակելով՝ նրանց արիւնի վրայով պիտի քայլէ, անցնէ դէպի տենչաւի ապագատութիւն. այսօր նա այլևս չի գտնուում այն ուղղիւթում որ տանում էր դէպի կորուստ, ընդհակառակը, որ ամենից ուրախալին է, բազմաթիւ ձախող շրջաններից անցնելուց յետոյ՝ ըմբռնել է իր աղգային գոյութիւնը ապահովող անխուսափելի պայմաններից զխուստը՝ բռնութեան և հալածանքի դէմ՝ գէնքով պաշտպանւելու անհրաժեշտութիւնը, մի պայման, որը հայ մեծամասնութեան հաւատամբն է դարձել արդէն. ահա թէ ինչպէս:

Յեղափոխութեան առաջին շրջանին հայկական կոտորածների նախորդ օրերում, յեղափոխական շարժման պարագլուխ գործիչների յամառ, յանդուգն դիմադրութեան և, ի պահանջել հարկին, առաջապահ զինուորի դիրքում իրանց կեանքը միանգամ այն հայրենիքի ազատութեան զոհ բերելու գործնական օրինակի շնորհիւ, յեղափոխութիւնը գոյութեան իրաւունք ստացաւ. ամենից խիզախ, ամենից ըմբոստ դժգոհները առաջինը յարեցին յեղափոխական գաղափարին, ուխտելով գէնքը ձեռքին մարտնչել հայրենիքի անկախութեան համար. Վաչերի առաջ բերած շարժումը ցնցեց, սթափեցրեց թմրած, անտարբեր հայ ընդհանրութիւնը. նա միանգամից խիստ համակրեց յեղափոխական գործիչներին և, թէպէտ թշնամու սպառնալիքներից զսպւած, սկզբում վարանեց աչքարայ յայտնել իր համակրութիւնը, բայց իր սրտի խորքում զգաց որ դուրանք, այդ կուռղ, զոհուող գործիչներն են ստրուկ ժողովուրդի ազատարարները, դուրանք են, որոնց նշխարների վերայ պիտի կառուցւի անկախ և ինքնավար հայութեան ապագայ հոյակապ շէնքը:

Այդ շրջանում, իրերի բնական ընթացքով, նոր հրապարակ եկած յեղափոխական կազմակերպւած մարմինը, անդրանիկ շարժման գլուխը անցած, իր ուժերի ներածին չափ, հեռատեսութեամբ ու տակտով, ժամանակի ոգուն ու պահանջներին համաձայն գործեց. մի կողմից յեղափոխական գործի ամբողջ ծանրութիւնը իր ուսերի վերայ կրելով՝ համ դիմադրում էր կատաղած թշնամուն, համ էլ միւս կողմից պակասող անդամների կամ զինւորների տեղը

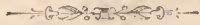
լրացնում թարմ ուժերով և պատրաստում նոր ու բռնուն դիմադրութեամբ նորանոր ցոյցեր, նորանոր շարժումներ առաջ բերելու այնպիսի վայրերում, որոնք անուշադիր չմնալուց բացի, կրկնակի նպատաւաւոր էին յեղափոխական գաղափարի արագ տարածւելուն ժողովրդային բոլոր խաւերում:

Թշնամին էլ, բնականաբար, իր կազմից էր սաստկացնում հալածանքը. բանտարկութիւն, արսոր, կախաղան ոչ միայն յեղափոխականի, այլ և անմեղների բաժինն էր, և ոչ միայն այս չափ, այլ և յեղափոխական անդրանիկ շարժումը վերջնականապէս իր խանձարուրի մէջ խեղդելու համար բարձրագոյն հրամանով ընդհանուր կոտորածի վճիռ տրեցաւ անխտիր՝ սեռի, հասակի, և տեղի ունեցած այդ բոլոր ճիւղային նախճիրներից, արհաւիրքներից յետոյ, ընդհանուր սարսափի ազդեցութեան տակ, բնական է, որ նոր արթնացող ժողովուրդը ժամանակաւորապէս պիտի մատնէր լրբումի, յուսահատութեան, ժողովրդային լքումին պակաս չնպաստեց հակալեղափոխական տարրի նենգամիտ վայնասունը, դորանց, յեղափոխական հասցէին ուղղած նպատակաւոր ամբաստանութիւններն ու վայրահաչութիւնները, սակայն դորանք տեւական չէին կարող լինել, ժամանակի հետ թուլացան, նուազեցին և կանհետանան բոլորովին. ժամանակաւոր բէակցիան չէր կարող պատուար կանգնել յեղափոխական շարժման հոսանքի առաջ, մի հոսանք, որ բղխում է ժողովուրդի կեանքի իրականութիւնից, որի զօրեղ կոհակների առաջ երկար դիմանալ չէր կարող, վաղ թէ ուշ պէտք է տեղի տար և տւաւ:

Եւ այսօր հայութեան, մանաւանդ յեղափոխական հայութեան առաջ մեծ ասպարէզ կայ. այսօր, նա անցեալ շրջանի ձախող և յաջող գործունէութեամբ փորձւած, իր վսեմ նպատակի մեծութիւնը աչքի առաջ ունենալով՝ պատրաստուում է իր բաժան բաժան ուժերը կազմել, կանոնաւորել, կենտրոնացնել և խտացած շարքերով դիմաւորել նորա նոյնքան ոտիպողական նոյնքան մեծ պահանջներին:

Այսօր, յեղափոխութիւնը բարձրագլուխ կանգնած, իր ծանր և պատասխանատու դերին զխուսկեց, շարունակում է իր տենդոտ գործունէութիւնը՝ հայութեան ազատութիւնը, անկախութիւնը իրականացնելու վճռական որոշումով, որը պիտի լինի նորա ապագայ եղբայրութեան և ընդհանուր հաւասարութեան և բարեկեցութեան գրաւականը:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԵՐԿՐԻՑ

ՆԱՄԱԿ Մ . . . ԲԱՂԱՔԻՆ

1902 Յուլիս

Առհասարակ բան մը կրկնուելով կրկնուելով սովորութիւն կը դառնայ, ու երբեմն այդ սովորութիւնը օրէնքի կարգ կ'անցնի: Այսպէս տեղական կառավարութիւնը իրեն համար օրէնք դարձուց այն կամայական սովորութիւնը, որով ատենէ մը ի վեր վարժուած էր բռնի փոխառութիւն ընել ժողովուրդէն, հայերէն անշուշտ:

Երբ դրամի համար անմիջական խնդրանք մը ըլլայ նահանգապետէն, կառավարութիւնը՝ տեղւոյս հայ վաճառականները կը հաւաքէ անմիջապէս, — նոյնիսկ քանի մը հարիւր ոսկիի նիւթական կարողութիւն ունեցող միջակ դիրքի տէր խանութպաններն ալ — և իւրաքանչիւրին համար, ըստ հաճոյս, որոշ գումարներ կը նշանակէ և կըստիպէ որ առանց առարկութեան վճարեն՝ իբրեւ փոխ:

Խեղճ հայերը զանազան պաղատական ձևերով, կը յայտնեն թէ առևտրական տագնապ կը տիրէ հրապարակին վրայ և պատրաստ գումարներ չունին իրենք, բայց ի զուր: Վճռական մերժում մը չեն կրնար ընել: Ասիկա պիտի նշանակէր, թէ տէրութեան շահերուն մտահոգութիւն չունին և կամ՝ ուրիշ բացատրութեամբ յեղափոխականներ են...

Երբ հայուն մէկը յանդգնի՝ իր նիւթական քաջութիւն անկարողութենէն մղուած, ժխտական պատասխան մը տալ, ա'լ իր գլխուն փորձանքը գտած է: Կառավարութիւնը անպատիժ չի թողուր զանի, նախ կըսպառնայ անոր տուրքերը աւելցնել, յետոյ կը զրկէ զանի անցագիր ստանալու իրաւունքէն և, անվերջ հակառակութեամբ, աներևակայելի վնասներ կը հասցնէ անոր գործերուն երբեմն զանազան հրէշային զրպարտութիւններով բանտարկութեան ալ կը դատապարտէ:

Այս ինկատի ունենալով, խեղճ հայը՝ դառնալէն հրէշութիւնը՝ կըստիպուի տարապայման զրկանքներ յանձն առնել, իր առևտրական վճարումներն յետաձգել, ասկէ անկէ փոխառութիւններ ընելու դիմել, ու վերջապէս ճարելով ճարձրելով՝ կառավարութեան յանձնել իրմէն պահանջուած գումարը: Կառավարութիւնը՝ մէկ կողմէն այս նորահար եղանակով կը հարստահարէ, կը կողոպտէ ժողովուրդը և միւս կողմէն կը հրամայէ հարկահաւաքներուն արտասովոր խստութեամբ գանձել տուրքերը: Հաւաքիչներուն կընկերանան սովորաբար ոստիկաններ ու զօրքեր որոնց բլրտութիւնն ու հայհոյանքները անտանելի են: Այս խստութեանց պատճառով շատ հայեր իրենց վախէն շուկայ իսկ չեն ելլեր, բայց ոստիկանները տուններ կը մտնեն ուղղակի, գտնուած իրեղէնը կը վերցնեն և տան տէրը կը բանտարկեն:

Ամիս մը առաջ փոխառութիւն մը ըրած և վճարած էր, այս շարժու. կառավարութիւնը 700 ոսկիի փոխառ

ութիւն մըն ալ ըրաւ:

Ճամբաներու շինութեան մասին ի գործ դրուած անսովոր խստութիւնները միւսոյն եղանակով կը շարունակուին: Վերջերս Պոլսէն եկած նոր հրահանգի մը համաձայն, շինուած ճամբաներուն վրայ փոփոխութիւններ եղան: Վերեւի պատերազմական հեռատեսութեամբ, սկսան ճամբաները լայնցնել ու երկու կողմերէն երկերկու մէթր լայնութեամբ խրամներ բանալ:

Հազիւ այս խստութիւնները քանի մը օր քիչ մը մեղմացան, և ահա ուրիշ մը յաջորդեց անոնց: — Անցեալ տարի կառավարութիւնը հոս զօրանոց մը շինելու ձեռնարկեց: Եւ կ'ուզէր շէնքը բարձրացնել հայոց գերեզմանին ըզլը, թէ՛ և՛ հոն կամ մօտերը ջուր չգտնուելուն պատճառով երբեք յարմարութիւն չկար: Հայ ջաջերէն ոմանք՝ 100 ոսկինոց արտ մը գնեցին և նուիրեցին կառավարութեան, ասոր հետ բաւական բանակութեամբ կաշառքներ տուին ու վերջապէս յաջողեցան կառավարութիւնը հայոց գերեզմանին մօտ զօրանոց շինելու դիտարկութեանէն ետ կեցնել: Հիմա այդ զօրանոցին փութով շինութեան կը զբաղին, զինուորները ոստիկանի դեր առած՝ հոս հոն կը գեղերին, և ուր որ հայու կառք մը տեսնեն, իսկոյն բռնութեամբ կ'առնեն կը տանին ձրիաբար աշխատեցնելու, լեռնէն զօրանոցին բար կրել տալու համար: Ու եթէ կառքը բռններով լեցուն ալ ըլլայ, գտնուած տեղը կը պարպեն, և առանց ո'ր և է առարկութիւն մտիկ ընելու, կը տանին մարդն ալ, կառքն ալ: Վայ այն հայ կառապանին որ իրեն դիմող զինուորին առաջին հրամանին դէմ դժկամակութեան նշան մը կը յայտնէ: Զինուորը՝ իրեն շնորհուած ոստիկանական դերի այդ առիթէն օգուտ բաղելով, հայերու դէմ իր ատելութիւնը կը յագեցնէ, ամէն վատութիւն ի գործ դնելով:

Այսպիսի առիթներով, քանի քանի անգամներ, զօրքերը չարաչար կ'երպով ծեծ քաշած են հայ կառապաններուն. նոյնիսկ շուկային ու պանդոկներուն մէջ: Անցեալ օր ալ մէկուն թեւը վիրաւորեցին գէշ կերպով: Այս կարգի, և ուրիշ շատ ահաւոր խռովութիւններ ամէն օր տեղի կ'ունենան: Ով որ կուզէ գէթ անասնօրէն ապրիլ, պէտք է սպաննէ իր մէջ մարդկային արժանապատութեան զգացումը, պէտք է ստրկօրէն գլուխ ծռէ, երբ կը նախատեն, կը ծեծեն, անիրաւաբար կը բանտարկեն զինքը: Ու եթէ որ և է հայ մը փորձուի ինքզինքը պաշտպանել, զօրքը կարող է ազատ համարձակ իր ուզած պատիժ տնօրինել այդ հայուն վրայ, ներկայացնելով զանի ըմբոստ, խռովարար, և ուրիշ ինչ որ կուզէր: Ու զօրքերը չեն միայն որ ինքզինքնին արտօնուած կըզգան ամէն ցածութիւն գործադրելու. թիւրք ամբօխն ալ իր կարգին կուզէ ետ չի մնալ անոնցմէ: Ու երբ տեսնուի որ հայ մը համարձակութիւնը կ'ունենայ զինուորներու հարուածին ու հայհոյանքին դէմ դժգոհութիւն մը յայտնելու. թիւրք խուժանն է որ կը հասնի յանդուգն կեաւութիւն գաւա մը տալ՝ բռնեցնելով և բիրերով:

* * *

Չենք գիտեր ի՞նչ պատճառաւ կառավարութեան ընթացքն ալ աւելի խստացած է հայերուն դէմ, ամիսէ մը իջեր: Անցաքիր առնել շատ դժուար է, օտար երկիր երթալ խալառ արգելուած է, և օտար երկրի մը հետ թըղթակցութիւն ունեցողը ոստիկանութեան ամենախիստ հսկողութեան կենթարկուի:

Մէկ քանի վաճառականներ միայն, հաղարումէկ դըժուարութիւններով կրնան երբեմն Պոլիս երթալու արտոնութիւն մը ձեռք բերել:

Երկրին տնտեսական և առևտրական կացութիւնը օր ըստ օրէ վատթարանալու վրայ է: Խիստ շատեր յուսահատուած ու զրուած՝ գաղթելու միտում ունին, բայց ճամբայ տուող չիկայ:

ՆԱՄԱԿ Ս... ՔԱՂԱՔԻՆ

Ինչպէս գրած էի ձեզ, երկիրը տնտեսապէս շատ ու զորմէի վիճակ մը ստացած է: Առևտուրները գրեթէ կանգ առած են, և ժողովուրդը ամենածանր մտահոգութեանց ենթարկուած է:

Փառք Աստուծոյ, բարեկարգութիւններն ալ կը գործադրուին կոր: Ասկէ քանի մը ամիսներ առաջ, պոլսական թերթերը տարապայման իրարանցում մը ցոյց տուին և արտակարգ գոհունակութեամբ մը հրապարակեցին տուրքերու գանձման մասին յօդուածներ, որոնք միամիտ հայ ամբոխին յոյս մը ներշնչեցին, թէ այլ ևս կոշտ ու կոպիտ զապթիկներու անխղճութիւնները վերջ մը պիտի գտնեն և բանտարկութիւնները պիտի դադրին: Բայց ամիսս որ՝ ինչպէս միշտ՝ այս անգամ ալ խոստացուած այդ բարեկարգութիւնները «մեռեալ տօն» մնացին և կառավարութիւնը կը շարունակէ իր հալածանքները, հարստահարութիւններն ու վայրագ ձնշումները:

Տեղւոյս հարկահաւաքիչ թիւրք պաշտօնեաները ծիծաղելով միայն ընդունեցին այդ հրատարակութիւնները և բացէ ի բաց կը յայտարարեն, թէ ատոնք ամենքը թուղթի վրայ միայն գոյութիւն ունենալէ անդին չեն անցնիր և իրենց գործադրութիւնը անկարելի է:

Կառավարութիւնը սկսաւ ըստ առաջնոյն հարկերը պահանջել իր ուզած եղանակով և ծայրայեղ խնամքով:

Ժողովուրդին յուսախաբութիւնը չափ չունի: Ոմանք համարձակութիւնն ունեցան դիտել տալու բաղաբապահին, թէ նոր կանոնադրութեան տրամադրութեանց համաձայն, պէտք է որ տուրքերը ամսավճարներով հատուցուին:

Քաղաքապետը սակայն հետեւեալ անխռով պատասխանը տուած է.

«Այդ օրէնքը այս տարի չի կրնար գործադրուիլ, դալ տարի գործադրուիլն ալ տարակուսելի է, անոնք որ կ'ուզեն մաս առ մաս վճարել իրենց պարտքը, թող դան, երբ ամիս բանտը պառկին, ուսկից իրենց ամբողջ

տուրքը վճարելէ յետոյ միայն կրնան դուրս գալ:

Ահա թէ թիւրքի մէջ ինչպէս կը գործադրուին կանոններն ու օրէնքները:

Անցեալ շաբթու նոր բարեկարգութիւն մըն ալ տեսնուեցաւ: Ասկէ քսան տարի առաջ ճամբու տուրք մը հաստատուեցաւ՝ զոր կառավարութիւնը հայէն ու տաճկէն կը գանձէր, ճամբաներ շինելու և նորոգելու նպատակով: Բայց ճամբաները միշտ կը մնան իրենց նախկին աւըշտկած վիճակին մէջ, միշտ աղտոտ, գրեթէ աներթեկեցի, որուն համար ժողովուրդը կը դանդաղ շարունակէ թէ և իր բոլոր գանգատները կառավարութեան առջև բացարձակապէս դուրի են ո՛ր և է կարևորութենէ:

Անցեալները, երբ Աբաստիոյ նոր կուսակալը Սամսունէն իր պաշտօնատեղին կը մեկնէր, կառքը տիղմին մէջ կընկղմի, որով կըստիպուի հոն մնալ բաւական ատեն: Ու այս փոքրիկ միջոցէպը կուսակալին առիթ կուտայ ճամբուն անմիջական նորոգութեանը համար խիստ հրահանգ մը տալու:

Տեղւոյս քաղաքապետը՝ այդ հրահանգը փութով ի գործ դնելու և կուսակալին հաճելի դառնալու համար, իսկոյն գործի կը ձեռնարկէ ու կ'ազդարարէ ժողովուրդին, թէ ամէն մարդ պիտի երթայ և իր ճամբուն բաժինը իր ձեռքով պիտի շինէ: Ուրիշ տարիներ այսպէս չէր ըլլար, այլ՝ ամէն ճամբու տուրք վճարող՝ տարին 13 դահեկան, երբեմն ալ 25-30 դահեկան կը վճարէր: Այս տարի սակայն կը փոխուի և ամէն բան, և քաղաքապետը՝ ազդարարութենէն երկու օր վերջ, շուկայէն 40-50 հայեր կը ժողվէ ու կը բանտարկէ գանոնք: Յաջորդ օրը, զապթիկներու և զօրքերու միջոցաւ շուկան հանդիպած բոլոր հայերը իրենց կրպակներէն հանելով՝ առանց նոյն իսկ միջոց տալու որ մարդիկը իրենց խանութները գոցեն, — կ'առաջնորդէ դարձեալ բանտ:

Փողոցային հայհոյանքներով ու ծեծով բոլոր բանտարկեալները նախատելէ վերջ, կըստիպէ որ մէկ քանի հարիւր հայեր՝ ձիաւոր ոստիկաններու առջև ինկած, 10 մղոն հեռաւորութեամբ տեղ երթան, առանց երբեք ճամբան հանգիստ մը առնելու:

Հոս աւելորդ է անշուշտ ըսել, թէ ոստիկանները, ճամբան, ամէն նեղութիւն կուտան հայերուն, չի մոռնալով երբեմն խարաղանի հարուածներ իջեցնել անոնցմէն ամէնէն տկարներուն, որոնք չափազանց յոգնութեան չդիմանալով՝ իրենց քայլերը կըստիպուին դանդաղեցնել: Ահաւասիկ երկրորդ բարեկարգութիւն մը:

Անցեալ շաբթու, ճամբու շինութեան վայրը աշխատող գիւղացի թիւրք մը, շնչին պատճառով մը, հայ կառապանի մը հետ վէճի կը բռնուի և կռիւ կը յարուցանէ: Քիչ մը հեռուն գտնուող 100-150 ի չափ աշխատաւոր թիւրքեր, աղմուկն իմանալով, վրայ կը հասնին չարաչար կը ծեծեն խեղճ հայ կառապանը, գլխուն վրայ մէկ քանի վերքեր կը բանան, ու կառքին մէջ գանուող 15 տա-

րեկան հայ պատանիին վրայ յարձակելով նոյնպէս կը ծեծեն և աջ բազուկն ալ կը կտրեն: Քանի մը օր վերջ նոյն դէպքը կը կրկնուի ուրիշ հայ կառապանի մը վրայ:

Վերջերս թիւրքերը՝ օր մը, յանկարծ շէնջոց մը հանցին, թէ ջարդ պիտի ըլլայ: Այդ օրը շատ մը հայեր շուկան թողլով՝ իրենց տունները բաշտեցան:

Տեսնուեցաւ որ, իրօք կարգ մը թիւրք սրիկաներ՝ այդ օրերը յատկապէս զինուած էին ղոյգ-ատրճանակներով և երկայրի սուրերով: Բարեբաղդաբար տակաւին բան մը չէ պատահած:

Բոցի թուրք ամբոխէն, կառավարական բոլոր պաշտօնեաներն ալ միշտ նախանձոտ ատելութիւն ունին հայերուն դէմ, ու ամէն պարագայի տակ խտրութիւնը անպակաս է:

Քանի մը օր առաջ թիւրք կարեւոր պաշտօնեայ մը՝ իր խանութը վարձող երկաթագործ հայուն դէմ անիրաւաբար բարկանալով, շուկային մէջ բարձրաձայն կը պոռայ. «էօլտիւրիւն շու կեալուրը» (սպաննեցէք սա անհաւատը): Ու սպան թիւրք ընկերի մը հետ, խանութին մէջ գտնուած գործիքներով կը յարձակի հայուն վրայ. Այս վերջինը ճարպիկութեամբ կը խուսափի, հարուածները կը վրիպին, մինչև որ ուրիշ բանի մը հոգին կը միջամտեն և կը հանդարտեցնեն այդ տիպար պաշտօնեան: Տեղոյս «ղապըթա մեմուրը»ն, սոսկալի վատ մը, որ անհաշտ ատելութիւն ունի հայերու դէմ, որ մէկ բանի ոճրագործութիւններ ալ ունեցած է, անլուր հայհոյանքներ ու նախատինքներ կը տեղացնէ հայ հարկահաւաքներուն գլխուն, երբ անոնք իր ուղած բանակութեամբ դրամ չէին կրնար ձարել:

Տուրքի համար բաւական թուով հայեր բանտարկուած կը մնան: Տեղոյս կառավարութիւնը այս շարժումը դարձեալ փոխառութիւն ըրաւ ժողովուրդէն:

որմէն պատասխանի կը սպասուի: Զուտալի է որ այսօր կամ վաղը այդ պատասխանը գայ. Պատրիարքը այս վերջին թուղթը ներկայացուցած է «մեծիս խա»ին ուր որոշուեր է պղտիկ զիջում մը ընել ազգին պահանջներուն:

Վերևայ թէ ճամբորդներու խնդիրը պիտի կարգադրուի և ասկէ վերջ թոյլ պիտի տրուի հայերուն հոս հոն երթալ՝ պայմանաւ որ պատրիարքը երաշխաւորէ ճամբորդող անձին համար:

«Մեծիս խա»ն կողմէն այս իմաստով թէգքէրէ մը եթէ գայ, զրոյց կայ թէ պատրիարքը դարձեալ պիտի ընդունի իր պաշտօնը և պատրիարքարան պիտի իջնէ (*): Կահակալութեան աղօթքը առանց առոր կարելի չէ կատարել:

Գաւառներէն միշտ տխուր տեղեկագիրներ կը հասնին Պատրիարքարան: Վերջին անգամ եկածներուն մէջ գրուած է, թէ տաճիկ կառավարութիւնը սոսկալի կերպով կը նեղէ կոր Ռուսաստանէն ետ դարձող հայերը, ձերբակալելով և բանտարկելով անոնց ամենքն ալ:

Վիւրինի տեղապահ Զակոբ վարդապետը բանտարկած են, պատճառելով, թէ յեղափոխականներու պաշտպանութիւն կրնէ միշտ:

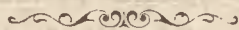
Պայազիտի մէջ երկու հայեր կախեր են, մէկը խաչատուր Տէր Աստուածատուրեան, միւսը Տէր Սարգիսեան:

Այս հրէշային ոճիւրը գործուած է, տեղապահ Պալիանին ճիշտ Պայազիտ հասած օրը: Խեղճ մարդ, դեռ հազիւ ոտքը պաշտօնատեղին դրած, այսպէս երկու հայ երիտասարդներու կախաղան բարձրանալը կ'իմանայ:

Պէտք է գիտնալ որ ջարդերը կը շարունակուին ամէն կողմ, միայն թէ՛ ոչ հաւաքական:

Գաւառներու վիճակը ամէն տեսակէտով անտանելի է Բանտ, ծեծ, հարստահարութիւն, կախաղան նոյն իսկ կը շարունակուին հայերուն համար:

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՆԱՄԱԿ Կ. ՊՈԼՍԷՆ

25 Օգոստ.

Կանխաւ իմացուցած եմ ձեզ, թէ գաւառներու բոլոր հայերը արքորի կամ պաշարման վիճակի դատապարտուած են կարծես, բնաւ իրաւունք և հնարաւորութիւն չունին իրենց գտնուած տեղէն դուրս ուրիշ տեղ ճամբորդելու՝ նոյնիսկ առեւտրական անյետաձգելի գործերով:

Պատրիարքը բաղմաթիւ թագրիւններով թիւրք կառավարութեան ուշադրութիւնն հրաւիրած էր արդէն այս անհանդուրժելի կացութեան վրայ, բայց ոչ ինչ արդիւնք ձեռք բերուած է:

Օրմանեան՝ հրաժարելէն իվեր ուրեմն իր տունը կը մնայ և բնաւ դուրս չելլէր: Սուլթանը հրաման ըրած էր որ անգամ մըն ալ գրաւոր յայտնէ իր ուզածները: Ասոր վրայ, պատրիարքը նոր խնդրագիր մը զրկեց սուլթանին,

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱ-ԹՐԲԱԿԱՆ ՍԱՀՄԱՆԵԳԼԻԽԻՑ

17 Օգոստոս 1902

Մօտ օրերս այս կողմերում ուշադրութեան խիստ արժանի մի դէպք պատահեց: Ինչպէս յայտնի է, վերջին տարիները տաճիկապատակ բրդերը թիւրք կառավարութեան գրգմսմբ շարունակ անցնելով պարսկական հողը, թալանում էին անպատիւ կերպով Սալմաստի և Խոյ գաւառների գիւղերը և հարուստ աւարով վերագառնում իրենց տեղերը: Այս տարի Պարսիկ կառավարութիւնը ուշադրութեան աննելով այդ հանգամանքը և կամենալով զսպել ու վերջ տալ բրդերի աւազակութիւններին, սահմանագլխի վրայ կեդրոնացրեց աւելի բան 3000 զինուորներ: Կարելի էր սպասել որ զօրքերի այդ համախմբումը վախ ազդելով բրդերին՝ յետ կը կանգնեցնէր

(*) Եւրոպական թերթերը ծանուցին արդէն, թէ իրատէ եկած և պատրիարքը վերագարձած է իր պաշտօնատեղին:

Ծ. Խ.

նրանց իրենց աւաղակային ձեռնարկները: Սակայն մօտ օրերս պատահած մի դէպք ցոյց տուեց, թէ որքան արհամարհանքով են վերաբերուում քրդերը դէպի պարսիկ կառավարութեան սպանալիքները, թէև իրենց այդ յանդգնութեան համար խստիւ պատիժեցան: Ահաւասիկ այդ դէպքի մանրամասնութիւնները: Մի շաբաթ առաջ 100ի չափ ղինւած Մարզիկցի քրդեր, յայտնի հայակեր Շարաֆ բէկի եղբօր առաջնորդութեամբ, անցնում են սահմանագիծը և մտնելով Խոյի գաւառը, թալանում են 2 պարսկաբնակ գիւղեր և հարուստ աւարով ծանրաբեռնուած ուղում են վերադառնալ Աղբակ: Խոյի գաւառապետը դէպքի մասին լուր ստանալով՝ անմիջապէս 30-40 ձիաւորներ է ուղարկում՝ քրդերին հետամուտ լինելու և եղելութիւնը մանրամասնօրէն հետազոտելով Սալմաստ՝ այդ տեղի բանակի աջակցութիւնն է խնդրում քրդերի տարած թալանը յետ խլելու համար: Սալմաստից օգնութեան համար ուղարկուած ձիաւորներին յաջողում է ժամ առաջ հասնիլ Կոթուրի ձորը և կտրել քրդերի վերադարձի ճանապարհը: Մինչ այդ Խոյի ձիաւորներին յաջողում է քրդերի յետևից հասնելով կռիւ բռնել նրանց հետ և տարած թալանը յետ խլելով վերադառնալ Խոյ: Քրդերը այդ անյաջողութիւնից յետոյ, յոգնած մտնում են Կոթուրի ձորը և ամենեւին վտանգի չ'սպասելով՝ ցած են գալիս ձիերից հանդստանալու, և իրենց վիրաւորած ընկերների վերքերը կապելու համար: Հագիւ քրդերը ցած են իջնում ձիերից, երբ նրանց վրայ թափուում է դարան մտած պարսիկ ձիաւորների արծակած գնդակների տարափը: Քրդերը, հասկանալով որ ծուղակն են ընկած, սկզբում ուղում են փախուստի դիմել, բայց նկատելով որ պարսիկները արդէն բոլոր անցքերը նախօրօք գրաւած են, ստիպւած են լինում դիմադրել: Երկու ժամի չափ տեղը կռից յետոյ, ամբողջ ձորը ծածկուում է քրդերի դիակներով: Կռիւ ժամանակ պարսիկներից, շնորհիւ նրանց բռնած դիրքերին, ոչ ոք չի սպանուում, իսկ քրդերից 29 հոգի սպանուում են, 30ի չափ վիրաւորուում, որոնցից շատերը մի քանի օրից յետոյ մեռան, և 5 հոգի էլ գերի բռնուում, ի թիւս որոց և Շարաֆ բէկի եղբայրը, որին սակայն ճանապարհին պարսկահպատակ քրդերի (մամատի ցեղից) խարդախութեան շնորհիւ յաջողում է փախչիլ: Սպանւած քրդերի գլուխները կտրելով և իրենց նիզակների ծայրը անցկացնելով՝ պարսիկ ձիաւորները հանդիսաւոր կերպով վերադառնում են Սալմաստի բանակը: Գերի բռնուած քրդերից այսօր 3 հոգի ուղարկեցին Թաւրիզ, ուր նրանց պիտի թնդանօթի կապեն: Այդ արիւնշալի դասը որ տեղ պարսիկ կառավարութիւնը քրդերին, մեծ իրաւանցման մէջ է դրել բիւրդ ցեղերը: Մարզիկցիների ցեղապետ Համիդիյէի փաշայ Շարաֆ բէկը սպանուեցել է իւր մարդկանց վրէժը առնելու համար, ամբողջ ցեղով արշաւել Սալմաստի վրայ և բար ու բարդ անել ամբողջ գաւառը, մոռանալով որ Սալմաստը Տաճկաստանն է, ուր իւր այդպիսի մի քաջագործութիւնը անպատիժ կերպով անցնէր:

Սալմաստի բանակին կառավարութեան կողմից հրամայուած է աշաւուրջ կերպով հսկել քրդերի շարժման վրայ և ամենաչնչին անկարգութեան համար խստիւ պատժել նրանց:

* * *

Անշուշտ Տաճկահայաստանի ամենադժբաղդ անկիւններից մէկն է Վասպուրականի արևելեան մասում պարսից սահմանին կից գտնուող Աղբակ գաւառը: Թիւրք կառավարութիւնը այդտեղ ամենայն յամուռութեամբ առաջ է տանում իւր հայաջինջ քաղաքականութիւնը, ամէն կերպ աշխատելով դատարկել այդ գաւառը իւր հայ ազգաբնակչութիւնից: Երբ Տաճկահայաստանում սկսեցին հայկական կոտորածների շարքը, Աղբակը առաջիններից մէկը եղաւ որ ենթարկեց թիւրք-քրդական գաղանդութիւններին և կիսով չափ դատարկեց իւր հայ ազգաբնակչութիւնից: Գրանից յետոյ, այդ գաւառում որջացած աւաղակաբարոյ Մարզիկցի քրդերը կառավարութեան դրդմամբ սկսեցին կամաց կամաց գրաւել հայերի կալուածները և իւրացնել: Այդպիսով կարճ միջոցում հայկական Սօրատէր, Երնկա, Առակ, Հասիստան, Սօրան, Չուխ, Հելէսան, Բազ և այլն գիւղեր անցան քրդերի ձեռքը: Ժողովուրդի կառավարութեան տւած բոլոր գանգատները անհետեանք մնացին և դա շատ հասկանալի է, որովհետեւ քրդերին այդ քայլը անել տուող հէնց ինքը կառավարութիւնն էր:

Աղբակցիները այժմ կեղեքուում են գլխաւորապէս Մարզիկցիների ցեղապետ յայտնի հայատեաց Շարաֆ բէկի կողմից: Այդ հրէջը ամրացած Կարաչան գիւղում, որպէս Աղբակի միահեծան տէրը, իշխում է ամբողջ գաւառի վրայ: Լինելով հայերի երգւեալ թշնամի նա ամբողջովին նւիրւած է հայ տարրի կեղեքելու և ջնջելու գործին: Աղբակի հայ գիւղերը միշտ լեցուն են Շարաֆի աւաղակային խմբերով: Այդ խմբերը թափառելով մի հայ գիւղից միւսը՝ մտնում են հայերի տները, աննկարագրելի տանջանքների ենթարկում իրանց տէրերին և խլում են այն ամենը ինչ որ գտնուում են նրա տանը, լինի դա քիչ շատ արժէքաւոր մի իր, թէ մի գեղեցիկ հարս կամ աղջիկ: Հայերը ստիպւած են ամենայն հնազանդութեամբ կատարել այդ աւաղակների բոլոր ցանկութիւնները, եթէ չեն ուղում զրկւել իրենց կեանքից: Քրդերի այդ անվերջ հարստահարութիւնները ու կեղեքումները տնտեսական քայքայման ենթարկելով տեղական ժողովուրդը, թշառ ու ստրկական վիճակի է հասցրել նրան: Աւելի լաւ վիճակի մէջ չեն նաև յարակից Մհամդան և Հայոց Չոր գաւառները: Այդտեղ ևս նոյն դժօխային պայմաններն են ստեղծւած հայ տարրի համար, ինչ որ Աղբակում: Այդ կողմերում ճիշտ է այժմ առաջադրւած կոտորածներ «ան մասէ» տեղի չեն ունենում, սակայն սպանութիւններ, բռնաբարութիւններ, կանանց առևանգութիւններ, գողութիւններ և այլն տեղական ժողովուրդի առօրեայ կեանքի սովորական երևոյթներն են կազմում:

Կեանքի այդ դժօխային պայմանների առաջ ապշած չուարած կանգ է առել հայ ժողովուրդը՝ անկարող լի-

ներով որոշել իւր անելիքը: Միակ և աշդու միջոցը ժողովուրդին իւր ստրկական թմրութիւնից զարթոցեցնելու, նրա մէջ յեղափոխական կենսատու ոգու մտցնելն է: Միայն և միմիայն յեղափոխականութեան մուտք գործելը կարող է սթափեցնել և ինքնաճանաչութեան ու ազատագրութեան շուղի վրայ դնել հայ ժողովուրդը:

Այդ բոլորի հանդէպ ի՞նչ է անում մեր արատաստմանի, իրեն յեղափոխական համարող, երիտասարդութիւնը: Միթէ Հայրենիքի ներկայ դժբաղդ ու չարատանջ կացութիւնը չի յիշեցնում նրանց իրենց պարտականութիւնները: Ամօթ հազար ամօթ մեր երիտասարդութեանը, որ գիտէ միայն խօսիլ, գրել ազատ երկրներում և ոչ թէ գործել, ուր հայը տառապում է և տանջւում:

«Դէպի երկիր» դա պիտի լինի ամէն մի զգայուն ու ազնիւ յեղափոխականի նշանաբանը: Գրանով պիտի առաջնորդուի հայ երիտասարդութիւնը. պէտք է մտնել երկիրը, ոգևորել յուսահատ թշուառ ժողովուրդին, յոյս և հաւատ ներշնչել նրա մէջ և պատրաստել նրան ապագայ շարժումների համար: Ահա սիկ ինչ պէտք է և պարտաւոր է անել հայ երիտասարդութիւնը:

Mars

ՀԱՅ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ԿՈՉԸ ՊՐՈՒՍԷԼ ԴՈՒՄԵՐՈՒՄԸ ՀԵՅԱՍՏԻՆԵՐՈՒ ՀԵՄԼՈՂՈՎԻՆ Ո Ւ Ղ Ղ Ո Ւ Մ Ժ

Պարոններ,

Հիացումի և խորին երախտագիտութեան զգացումով մը կ'ողջունենք ձեզ՝ յանուն կռուող ու տառապող հայ ժողովուրդին:

Ընդհանուր եսամոլութեան և յեղաշրջութեան այս օրերուն, կազդուրիչ է գէթ տեսնել գեղեցիկ խումբը ամէն դաւանանքի մարդոց, որոնք նպատակ ունին աշխարհի ողբերգական և աշխարհի երկար տառնէ ի վերլընդունած դատ մը պաշտպանել աշխարհի առջև:

Իբրեւ ներկայացուցիչ հայ ժողովուրդի մարտնչող մասին, չենք գար ձեզ պարզել հայուն երկարատեւ մարտիրոսութիւնը: Գուք ամէնքդ դիտէք զայն: Միւս կողմէն՝ Գօնկրէին մէջ, աւելի պերճախօս և հեղինակաւոր ձայներ կը պատմեն ձեզ անշուշտ, աւելի լաւ՝ բան մենք:

Թողտուութիւն կը խնդրենք միայն մեր կարծիքն ալ յայտնել Գօնկրէի իսկական նպատակի մասին և, բանի մը խօսքով, մեր հայեացքները բացատրել այն միջոցներուն նկատմամբ, որոնցմով կարելի է վերջ մը տալ բնաջնջման վտանգին մատնուած ժողովուրդի մը տառապանքներուն:

Պարոններ, բնական չափ տարիչեր առաջ, հայ ժողովուրդը՝ իր ամենէն լուսաւորեալ տարրերովը, կը հաւտար, թէ զուտ խաղաղասիրական բնութեան մը պիտի բաւեր՝ վերակազմելու համար Տաճկահայաստանը հաւասարութեան և արդարութեան հիմերուն վրայ, կամ եթէ ոչ՝ գոնէ իրադրութեան համար այն նուազագոյն բարենորոգումները, որոնք խոստացուած են մեզի Պերլինի դաշնագրով:

Դէպքերը չուշացան ապացուցանելու ամբողջ միա-

մտութիւնը այդ հաւատքին:

Արդարեւ տարիները բոլորեցան ունայն ու ցաւադին սպասումով մը:

Արտատահմանի մեր հայրենակիցները՝ դիւանագիտութեան վրայ ազդելու նպատակով՝ բոլորովին խաղաղասիրական բնութեան մը կազմակերպեցին: Անվերջ տառնագրութիւններ կ'ունենային, արտաքին գործոց նախարարներուն դիմումներ կ'ընէին, և հայ ժողովուրդին անհանդուրժելի վիճակը կը բացատրէին...: Այս բոլորը ապարդիւն անցան: Հայաստանի մէջ կացութիւնը երբեք չէր փոխուեր:

Պաշտօնական Եւրոպան խուլ կը ձեւանար բոլոր արդար պահանջներուն հանդէպ ժողովուրդի մը, զոր իր հովանաւորութեան տակ առած էր և որ ուրիշ բան չէր ուզեր՝ բայց միայն ապրիլ ապահով:

61րդ. յօդուածը կը շարունակէր մնալ ողբալի կեղծիք մը և կը ծառայէր միմիայն հայկական ճգնաժամը ալ աւելի ծանրացնել՝ կատաղութիւն պատճառելով բռնատրին և մղելով զանի ահաւոր ոճիրներու, որոնք յայտնի են ամենուն:

Յուսախաբութիւնը խիստ դառն եղաւ, հայ ժողովուրդը՝ սուլթաններու հաւատարիմ և դարաւոր հպատակը՝ վերջապէս կորսնցուց իր համբերութիւնը: «Բայեան» ըմբոստացաւ: Հայ մտաւորականներու, նոյն իսկ տմենէն խաղաղասէրները, վերջապէս հասկցան, թէ Եւրոպան տիրւն կ'ուզէ և թէ զինուած պայքարը միայն կրնայ դիւանագիտութիւնը բան մը ընելու բռնադատել:

Կռիւր կը հարկադրուէր: Նախ և առաջ պէտք էր դաշտի խաղաղ աշխատաւորը պաշտպանել բարբառոսներու—բիւրտերու կամ թիւրք ղինուորներու—դէմ: Որոնք ամէն օր կը խլէին անոր աշխատութեան արդիւնքը, կը չարչրէին զանի, մահ կը սպառնային, կը բռնաբարէին անոր աղջիկները, կը պղծէին անոր ամէն սրբութիւնները, առանց երբեք պատժուելու, առանց գոնէ դատի բաշտելու տաճիկ կառավարութեան կողմէն:

Նմանօրինակ հանգամանքներու մէջ, ապստամբութիւնը ստիպողական անհրաժեշտութիւն կը դառնայ:

Եւ ահա: Գօմիթէներ առաջ եկան՝ ժողովուրդին պաշտպանութիւնը կողմակերպելու նպատակով: Անոնց պահանջները շատ համեստ էին: Ուղածին էր ինքնավար Հայաստան մը՝ եւրոպական հսկողութեան տակ, ինչ որ անհրաժեշտ պայմանն է երկրի բնական, կանոնանոր զարգացման:

Մերթ ընդ մերթ այս գօմիթէները յարձակողական դիրք ալ կը բռնէին, ձեռնտու առիթներէն օգտուելով եւրոպական միջամտութիւն մը հրաւիրելու համար:

Հաւանորէն կը յիշէր այն արիւնոտ ցոյցերը, որոնք տեղի ունեցան Կ. Պոլիս, 1890ին Գում Գաբուի մէջ, 1895ին Պապը Ալիի առջև, կը յիշէր Օսմանեան պանգալին վրայ յարձակումը 1896ին, Զէյթունի դիւցազնական ապստամբութիւնը 1895ին վերջերք, Խանասորի կռիւր 1897ին, հեանալի դիմագրութիւնը անվեհեր Սերոբի խումբին, և անոր յաջորդ Անդրանիկին, որ դեռ եւս կը գտնուէր Սասունի լեռները՝ իր թուզկան խումբերով: Կը յիշէր նաև պետութեանց երբեմն կորուսի միջամտու-

Թիւնը՝ այդ յեղափոխական կռիւներուն հետեանքով, Եղան վայրկեաններ, ուր անոցոր ճակատագիրը կը ժպտէր Հայաստանին: Բայց, առաջ, տարիկա պատրանք էր լուր: Եւրոպան չգիմեց ճշտող միջոցներու—միակ հասկնալի լեզուն երլորդին: Եւրոպան բաւական սեպեց բանաձեւել միայն պղատնական իդձեր՝ 1895 մայիս 11ի բարենորոգմանց հաշակաւոր նախագծով:

Ապտիւլ Համիտը՝ բաջալերուած պետութեանց գըձոձ կռիւներէն՝ մձոնց հայկական հարցը վերջացնել և հրամայեց ջնջել մեր հարիւր հազարաւոր հայրենակիցները:

Իւ «կարգ» վերապահուեցաւ հայաստանի մէջ: Լռութիւնը տրեց, ինչպէս գերեզմանատան մէջ: Ատիկայ ամենէն ահաւելի հակահարուածն էր, զոր երբէք բռնակալութիւնը տուած ըլլայ Ազգի մը՝ որ աղատութիւն կը ցանկայ:

Մեծ կոտորածները, երկար տարիներու կարմիր և ճերմակ տէնօրը չի կրցան ջլատել հիւնալի կենսու նակութիւնը հայ ցեղին, որ դեռ ոտքի կանգնած կը կենայ, թէև արիւնլալ:

Հայ Ազգը՝ երկար տարիներու ընթացքին՝ դիմագրուած է յափշտակիչներու յարձակումներուն՝ անընկճելի կորովով մը մղելով միշտ իր գոյութեան կռիւը, որ կը ունենէ բազմաթիւութեան:

Հայկական հարցը պիտի տեւէ ուրեմն, որովհետեւ անիկայ յառաջդիմութեան հարց մըն է՝ Արեւելքի մէջ: Որոշ նշաններ կը վկայեն մինչև իսկ թէ աւելի և աւելի ծանրակշիռ հանգամանք մը պիտի ունենայ:

Պետութեանց անտարբեր աչքին տակ կատարուած ընդհանուր խողխողումները դժոգակ դաս մը եղան հայ Ազգին համար: Այսօր աւելի քան երբէք հայերը համոզուած են, թէ իրենց փրկութիւնը ըմբոստացումին մէջ է: Այդ յախտնական խառնաշփոթութեան մէջ, որ խողխողիչ քիւրտերու դժոգային ճիւղերը կը խառնուին զոհերու հեծնեմներին, — ամենատկար էակն անգամ անհրաժեշտօրէն յեղափոխական կը դառնայ:

«Հակառակական կը թուի—կրէր նոյն ինքն պ. Տէլքասէ ֆրանսական խորհրդարանի բեմէն 1902 Յունուար 20ին, Ռուսներ հարցապնդումին տտեն — ճակատագրական կը թուի որ այն ազգաբնակչութիւնները, որոնց ստացուածքը թոյլ կը տրուի անպատիժ թալանել կամ որոնք անդադար առարկայ կը դառնան ոճիւրներու և ըսպառնութեանց, ըսեն վերջապէս թէ ամեն վիճակ լաւագոյն է, քան այն՝ կեանքը որ կը գտնուի ընդհանուր արիւննայեղ ջարդի մը մղձաւանջին տակ:

Այդ խօսքերը դիւանագիտական նուիրագործութեամբ չ'են հայ յեղափոխական շարժումին:

Գերագոյն ժամանակն է, պարոններ, հասկցնել աշխարհին այդ տխուր և անժխտելի ճշմարտութիւնը: Արդարեւ Հայաստանը կը ներկայացնէ խմորսւմի ընդարձակ դաշտ մը, և տարօրինակ պիտի թուէր եթէ ուրիշ կերպ ըլլար: Ծիծուած ապստամբութեան գաղափարը հետզհետէ աւելի ընդարդակ հող կը գտնէ: Անխուսափելի է ան, և միանգամայն նպատակայարմա: Անիկա մեր խնդրի լուծման է՝ն ազգու միջոցն է:

Բոլոր սրտի մարդոց կոչում՝ կընենք յանուն յառաջդիմագրութեան և մարդկայնութեան — զօրավիգ ըլլալ հայ ժողովուրդին:

Մարդասպան Ապտիւլ Համիտը դուրծի վրայ է

Արդէն, յայտնապէս, եղեռնաւոր պատրաստութիւններ կը տեսնուին Մուշ, Սասուն, Զէյթուն:

Վերջին հինգ տարիներու ընթացքին՝ անդու յարատեւութեամբ, տէնօրի միջոցով մասնակի ոպանութիւններով, հաւաքական կրօնափոխութիւններով, բռնի գաղութականացումով Հայ ազգին բնաջնման գործը առաջ տանելէ յետոյ, երկար թէ՛ջի հրէշը դարձեալ մեծ կոտորածներ կը ծրագրէ կոր:

Ձեգի կը մնայ պարոններ, արգիլել օսմանեան բարբարոսութեան յարձակողական դարձը: Ձեգի կը մնայ դիւանագէտներուն ներկայ և գալիք մտանգները շարունակ յիշեցնել և ձեր ազգու օժանդակութիւնը բերել հայ ժողովուրդին որ իր գերագոյն յուսայատութեան մէջ որոշած է կռուիլ բոլոր զէնքերով, մինչև յաղթութիւնը իր տարրական իրաւունքներուն:

Կեղը. Վարչութիւն Հնչ. Հայ Յեղ. Կուսակցութեան (ՀՄԵՏՄ)

Հ. Յ. Կաշնակցութեան կողմէն Խմբ. Կրօնակի (ԺԸՆԵՎ)

Կուսակցութեան զանձարանում՝ շտրկակարութեամբ ստացուել են հետեւեալ գումարները:

ԵԱՅԼԱՅԻ ՀՆՁ. ՄԱՍՆԱԺԻԴԻՑ 20 թուրի. նուիրել են, Վարձմունք 6 թ., Փայլակ 3 թ., Վեշապ 3 թ., Վարագդատ, Կարմիր-Մօրու՝ Վասպուրական, Մէրջան ու Փարիզ 1-ական թուր. Մամուս-ճիւղի զանձարանից 3 թ.:

ԲԱՐԱՀԱՆՔԻ, ՀՆՁ. ՄԱՍՆԱԺԻԴԻՑ 5 անգլ. ոսկի և 17 շիւ. շիւ. նուիրատուների հետեւեալ ցանկի հետ: Առիւծ Խմբից՝ Կալուտից 2 թ., Քէօշիտարից 2 թ., Երևանից 1 թ., Զարէհից 60 կ., Կայծակից. Մուշեղից, Զորէհանից, Սմբատից, Ծարուից. Հմայակից եւ Վահանից 50-ական կու., Պ. Սիմօնի միջոցաւ՝ Աշոտից 3 թ., Նիսիայից 2 թ., գումարը 14 թ., 10 կու., Բաշապ Խմբից. Արամից 5 թ., Աշոտից 3 թ., Ժիւրայից 3 թ., Արշակից 2 թ., Թօփուզից 2 թ., Հմայակից 1 թ. 50 կու., Զարէհից. 1 թ., Խաթաւանից 1 թ., Նոյեմից Վահանից, եւ Հոգէատից 50-ական կու., Նորաշէն, Շմաւոնից 20 կ., Գումարը 20 թ. 70 կու., Տուման Խմբից՝ Թորգոմից 2 թ., Տրդատից 2 թ., Վազրից 1 թ. 50 կ., Հալլաղից, Կրակից, Ասողից ու Մուշեղից 1-ական թ., Սիւրանից, Փարսամալից ու Կիլիկից 50-ական կ.: Գումարը 11 թ.: Շղթայակալ քաղաքի Կայծակ խմբակից նւիրելը՝ Տրդատից 5 թ., Մուշեղից 3 թ., Թորգոմից 2 թ., Ասարից 2 թ., Կրաւայից 1 թ. 50 կու., Արամից 1. Գումարը 14 թ., 60 կ., Իսկ ամբողջ գումարը 60 թուր. 30 կու.: Նոյն Մամուսճիւղից կրկնօրը անգամ 39 թ. 50 կու., նուիրատուներն են. Եաւարջան Խմբից՝ Պարոյր, Երևան, Սուրէն՝ Միքայ, Խորէն եւ Սմբատ 2-ական թ., Արսէն 1 թ., Պայծառ Խմբից, Արմինակ, Արամ, Արծրունի, Սուրէն, Խորէն, Մարկոս եւ Երևանից 1-ական թ.: Կարկուտ Խմբից՝ Կարին, Բասար, Արտաշէս, Բազրատ, Նիզակ, Գնդակ, Վաղարշակ ու Կումար 1-ական թ., յեւաւոր, Սմբատ Բաղդրիկ ու Բայտալ 50-ական կու., Մահ 1 թ., 50 կու., Անձանից 1 թ.

ԿԻԼԻԿԻՅԱՅ, ՀՆՁ. ՄԱՍՆԱԺԻԴԻՑ 2 անգլ. ոսկի, 6 շիւ եւ 7 թէնի. որի 1 ոսկին Մամուսճիւղի զանձարանից, իսկ մնացածը հետեւեալ անձներից. Ն-Մ-Կ: Մ-Պ-Ս. Ս-Խ-Տ. ու Աշոտից 3 թ. 60 կու. Ճէրմուկից: Փարսատից, Մաշնայից. Կարթայրից, Սիւսմից ու Մաղաբից 1-ական թ., Զորնից 2 թ., Սիսակից 50 կ., Տալիկից 50 կ.:

ԱՐԱԳԱՅ, ՀՆՁ. ՆՈՐԱԿԱԶՄ ՄԱՍՆԱԺԻԴԻՑ 20 թ. ուղակուած «Բանուոր»-ի միջոցաւ:

ԲԵՕՍԵՆՁԵԻ ՀՆՁ. ՄԱՍՆԱԺԻԴԻՑ 80 ֆրանգ. **ԲԻՅԱԼԱՅԻ ՄԱՍՆԱԺԻԴԻՑ** Զալալեան-Եսաւուն Խմբից 30 ֆր. նուիրատուներն են Զալիկ Դնչեան, Կարկուտ, Լուսո, Աստուրեան. Մաուդէր, Ասլան, Պալմալ, Հալիլան, Գրիգ-Եսեփանեան, Բարէսոն Արծիւ, Խիզար, Միլիթար, Վեշապ, Ստեփաննոս ու Բանձէն 2-ական ֆրանգ.

ՍՈՒԼԻՆԱՅԻ ՀՆՁ. ՄԱՍՆԱԺԻԴԻՑ 300 ֆրանգ: **ՄԵԼՖԵՐՏԻ ՀՆՁ. ՄԱՍՆԱԺԻԴԻՑ** Միլիթան հանդիսի յանձնախմբից 100 դոլար, հանգանակուած 500 դոլարի գումարից:

ԼՈՐԵՆՍԻ ՀՆՁ. ՄԱՍՆԱԺԻԴԻՑ հանգանակութեան յանձնախմբից 60 անգլ. ոսկի ու 8 շիւ. նոյն տեղը հանգանակուած գումարից:

Յօդուածներ, թղթակցութիւններ տեղեկութիւններ դրամ ու մանդատ ուղարկել հետեւեալ հասցեով.

M. Bellarte
[Angleterre]

85 Peckham Rye
London S. E.